

PR
OST
OR

JUSTINE PICARDIE

Coco Chanel

LEGENDA A SKUTEČNOST

**P R
O S T
O R**

Justine Picardie
Coco Chanel
Legenda a skutečnost

PROSTOR

JUSTINE PICARDIE

Coco Chanel

LEGENDA A SKUTEČNOST

PŘELOŽILA MARKÉTA JANSOVÁ

PROSTOR | PRAHA | 2023

COCO CHANEL: THE LEGEND AND THE LIFE

© Justine Picardie 2010, 2017, 2023

All rights reserved

Czech edition © PROSTOR 2023

Translation © Markéta Jansová 2023

Cover photograph by François Kollar 1937

© Ministère de la Culture – Médiathèque du Patrimoine,
Dist. RMN-Grand Palais

ISBN 978-80-7260-581-1

He Gaper

OBSAH

Chanel a já	13
Mademoiselle je doma	23
Gabrielle	37
Ve stínu kříže	45
Coco	59
Kurtizány a kamélie	69
Dvojité c	85
Malé černé	105
Misia a múza	121
Číslo pět	139
Rusové	155
Vévoda z Westminsteru	173
Riviéra chic	205
Žena v bílém	225
Země zaslíbená	239
Diamanty velké jako Ritz	253
Za zrcadlem	275
Návrat	311
Chanel jako celebrita	331
Nůžky	355
Velká mademoiselle	367
 Obrazové zdroje	 379
Bibliografie	383
Rejstřík	386
Poděkování	395
Ediční poznámka	397

CHANEL A JÁ

Jedním z popudů pro nové vydání knihy se stala expozice ve Victoria & Albert Museum nazvaná *Gabrielle Chanel: Fashion manifesto*, první rozsáhlá výstava věnovaná této věhlasné francouzské návrhářce, jež je zároveň stvrzením jejího uměleckého génia. Moje vlastní, mnohem osobnější pohnutka, kvůli níž se k Chanel neustále vracím, je touha tuto těžko postižitelnou osobnost pochopit. Za svůj dlouhý život (od roku 1883, kdy ji v nuzných poměrech a za značně nejasných okolností matka přivedla na svět, až do roku 1971, kdy už byla ikonou módního stylu dvacátého století) Gabrielle Chanel opakovaně přepisovala svůj vlastní příběh. A právě tento paradox ji činí legendou: vystupovala, jako by byla naprosto sama sebou, a dala si na tom záležet právě tak jako na precizních švech svých oděvů a bezchybném zábrusu zářivých diamantů, a přece její minulost zůstává nejasná a obestřená tajemstvím.

Ačkoliv Chanel svým životopiscům nikdy neřekla úplnou pravdu, nebylo to proto, že by nechtěla. S přáteli spisovateli a dalšími autory, které si najala, aby jí pomohli sepsat definitivní příběh jejího života, o sobě dokázala vyprávět hodiny v kuse. Veškeré snahy o sepsání pravdivého životopisu však selhaly, možná proto, že pro ni samotnou bylo příliš těžké, ba přímo nemožné, svůj život převyprávět.

I po její smrti se řada lidí pokoušela přijít na kloub protichůdným

Chanel na zahradě domu na Rue du Faubourg Saint-Honoré 29, Paříž 1929,
foto „Sasha“ (Alexander Stewart).

aspektům jejího života. Tahle žena, která se sama vypracovala až na vrchol a trvale usilovala o finanční svobodu, byla nicméně závislá na finanční podpoře mužů; symbolem ženské svobody se stala ještě předtím, než francouzské ženy získaly volební právo (k tomu došlo až v roce 1945, když už byla Chanel šedesátnice). Narodila se jako nemanželské dítě v době, kdy něco takového bylo nepřípustné, hýčkala si vzpomínku na svého záletného otce, byť ji opustil už v útlém věku, ponechala si jeho jméno a proslavila je, přestože o svém původu nikdy otevřeně nepromluvila.

Do své smrti ve věku 87 let byla Chanel stále v plném pracovním nasazení, poháněná neutuchající touhou tvořit, ale zároveň ji tížil pocit selhání, protože nikdy nepoznala stabilitu po boku milujícího manžela. Ačkoliv toužila po svobodě, nepřestávala si klást otázku, zda jí to bude stačit ke štěstí. Díky pudu sebezáchovy, který jí pomohl přečkat silně traumatizující dětství, přečkala dvě světové války. Tentýž pud ji však časem dovedl k nechvalně známé vypočítavosti, když bylo třeba vypořádat se s německou okupací Francie. Mizerné dětství Chanel sice neproměnilo v politickou idealistku, zato ji naučilo pragmatismu a účelnosti. Vzpomínky na ponížení z raných let ji nikdy neopustily, a když nic jiného, tak se z nich stal alespoň skrytý zdroj touhy po důstojném zevnějšku, byť o sobě občas nepřestávala pochybovat. Ze stydlivé holčičky vyrostla odvážná žena, ale ve skutečnosti to s ní samozřejmě bylo mnohem složitější.

Ikoničný status Gabrielle Chanel je nedílnou součástí podniku, který založila a jenž dodnes nese její jméno – jedna z nejvýdělečnějších a nejmocnějších značek současnosti. Život a práce zakladatelky mají tak uhrančivou moc, že se dočkaly už bezpočtu interpretací (na jevišti i na obrazovce, v beletrii i naučné literatuře). Na jedné straně jsou to hagiografie, v nichž je opěvována jako módní světice, a na straně druhé texty, které ji demonizují a v nichž je vykreslena jako nacistická kolaborantka. Žádný z těchto extrémů ke zkoumání přetrvávajícího odkazu Coco Chanel příliš nepřispívá.

Můj vlastní přístup je nevyhnutelně subjektivní. Neexistuje jeden správný způsob, jak Chanel vysvětlit a nahlížet dějiny, jež pomáhala utvářet. Ač jsem studiem archivů Chanel (a jiných relevantních pramenů) strávila mnoho let, základ tohoto metodického výzkumu tvoří mé osobní vzpomínky. Neurčitá představa o Chanel byla součástí mého dětství, a to díky matčině rebelii, která spočívala v tom, že se osm měsíců před mým narozením vdávala v malých černých šatech à la Chanel. Z netradičních

svatebních šatů se stal jakýsi talisman, a když mi bylo 17 (tedy ještě méně než mé jednadvacetileté matce o svatebním dnu), začala jsem je s naprostou samozřejmostí nosit. Dodávaly mi pocit sofistikovanosti a lehkého vzdoru, protože vdávat se v černé znamenalo bořit tabu. „Elegance nezná kompromisy,“ prohlásila Gabrielle Chanel a matčiny svatební šaty toho byly jasným důkazem.

Chanel se významně prosadila i v dalších oblastech – podobně jako zástupy lidí přede mnou jsem si i já její jméno spojila s vůní ženskosti, v mém případě s lahvičkou parfému Chanel N°5 v ložnici mé matky a flakónkem Chanel N°19, který mi máma s babičkou věnovaly k osmnáctým narozeninám. A tak Chanel natrvalo vstoupila do našich životů, byť s lehkostí jí vlastní (závan parfému, černý satén na holé kůži).

Jako školačka a posléze vysokoškolská studentka jsem ze všech stran slychala, že dějiny jsou především doménou mužů – prezidentů, předsedů vlád, králů a kardinálů – a že mezi dějinné události hodné výzkumu patří války, revoluce a náboženská schizmata. Myšlenka, že dějiny lze zkoumat prostřednictvím módy, by se leckomu jevila jako zcela absurdní, stejně nesmyslná jako tvrzení, že móda, umění a politika mohou koexistovat ve sdíleném prostoru. Opovržení módou v našem kulturním společenství částečně přežívá dodnes, jako by se jednalo o něco příliš povrchního, než abychom to mohli brát vážně. Jistě se najdou okamžiky, kdy je móda v lepším případě plytká, ale tvrzení, že oděv nehraje roli v tom, kým jsme, považuji za zcestné. Způsob odívání s sebou nese určitou intimitu, která není tak úplně laxní, může skrývat tajemství, a naopak odkrývat strachy a naděje. A zcela vzácně – jednou za generaci, či dokonce jednou za život – vystihne oděvní návrhář náladu doby a vyjádří hluboké emoce skrze krásu, jež se svou jemností vyrovná poezii.

Gabrielle Chanel mezi tyto výjimečné oděvní návrháře rozhodně patří. Právě z toho důvodu přitahuje – vyžaduje – naši pozornost. Nikdy se nepovažovala za umělkyni, svou práci vnímala spíše jako řemeslo, i tak se ovšem většina jejích výtvorů vyznačuje nadčasovostí, která přesahuje oblast módy. Modernistický přístup k oděvům i parfémům vynesl Chanel na výsluní pařížské umělecké elity meziválečných let. Picasso, Stravinskij, Ďagilev, Dalí, Cocteau – ti všichni ji měli v obrovské úctě a spolupracovali s ní na řadě projektů. Dokonce i za časů avantgardy však vládl patriarchát: ženy byly spíše múzami než umělkyněmi. Chanel se v tomto ohledu

silně vymyká, díky čemuž je relevantní ještě sto let poté, co si vydobyla výsostné postavení v oblasti módního návrhářství.

Soudí ji však lidé za osobní život způsobem, jakým by muže nikdy ne-soudili? Je třeba prokázat její bezúhonnost, aby si svůj věhlas a majetek zasloužila? Tyto otázky kladu z čisté zvědavosti, nikoliv proto, abych zmírnila opodstatněnou kritiku jejích přešlapů za druhé světové války, kdy neuváženě navázala vztah s německým špionem, přičemž zároveň pomáhala odboji. V době, kdy základna protinacistického odboje čítala jen necelé jedno procento francouzské populace, Chanel volila podobné kompromisy jako většina jejích neaktivních krajanů: dělala, co musela, aby přežila a ochránila své blízké. Ztrácí Chanel kvůli chvilkovému výpadku morální integrity kredit i ve všem ostatním? Věřím, že mé zevrubné studium počínání Chanel za války přinejmenším přinese nový podnět k debatě o této její kontroverzní životní fázi.

Je to právě čtvrt století, co jsem její příběh začala zkoumat. Když jsem začala hledat vodítka, ani ve snu by mě nenapadlo, že se z honosných salonů módní Paříže přenesu do skotských mokřadů, nebo že v Churchillových archivech na univerzitě v Cambridgi najdu stejně poutavé čtení jako ve spisech Chanel uložených na Place Vendôme. A přece, když jsem se poprvé ocitla v soukromém apartmá Gabrielle Chanel v čísle 31 na Rue Cambon, pochopila jsem, že jsem ve správný čas na správném místě. Tou dobou jsem prožívala nelehké období, vypořádávala jsem se s předčasnou smrtí své sestry. Ruth bylo 33 let, když zemřela, stejně jako mladší sestra Chanel v roce 1921. Chanel navíc přišla i o starší sestru, která si vzala život ve 27 letech, a všechny tři v dětství poznamenala ztráta matky. Krátce nato od nich odešel otec a už nikdy se nevrátil. A možná právě přičiněním svého hlubokého zármutku jsem pocítila ke Gabrielle Chanel, jejíž život byl poznamenán řadou nepředstavitelných ztrát, nečekaný příval sympatie.

Dějepisci a životopisci by se neměli nechat unášet emocemi, když zkoumají objekt svého zájmu. Přiznávám, že to není můj případ. Po celou dobu svého bádání o Chanel jsem šla v jejích stopách, od středověkého opatství na francouzském venkově až po honosnou vilu na Riviéře. Pobývala jsem mezi řádovými sestrami v klášteře obehnaném vysokými zdmi,

Chanel na zahradě domu na Rue du Faubourg Saint-Honoré 29, Paříž 1929,
foto „Sasha“ (Alexander Stewart).

jenž utvářel její dětskou fantazii, procestovala jsem díky Gabrielle Evropu a vydala jsem se i do Hollywoodu, psala jsem u jejího stolu na Rue Cambon a objevovala její oblíbená místa na britských ostrovech. Moje vnímání Chanel se během těchto cest dost výrazně proměňovalo: od empatie k podráždění, od vzteku k obdivu, od zklamání k radosti. Přemítala jsem, co by Chanel asi na mou posedlost její osobou řekla, a tajně jsem doufala, že by ocenila mou houževnatost a lichotilo by jí, že si jí vážím jako hrdinky její doby.

Měla jsem to štěstí, že jsem na své dlouhé pouti získala mnoho cenných rad, především od Karla Lagerfelda, s nímž jsem se poprvé setkala v roce 1998. Karl působil jako kreativní ředitel módního domu Chanel od roku 1983 až do své smrti v roce 2019, na poli pařížské módy se však začal pohybovat už zkraje padesátých let dvacátého století a jeho vhled do módy byl nevídaný. Byl mi trvalou oporou a mimo jiné vydal překlady životopisu Coco Chanel ve Francii a Německu, doplněné o jeho výmluvné ilustrace. Jeho neotřelý život by zasluhoval vlastní životopis – třebaže jeho minulost je stejně záhadná jako v případě Chanel. Těší mě však, že se jeho dílo v roce 2023 dočkalo výstavy v Metropolitním muzeu umění v New Yorku.

Mezi mé průvodce však patřili i další lidé, zejména dvě ženy, které měly k Chanel velice blízko: její kamarádka Claude Delay, autorka a psychoanalytička (a tudíž vnímavá tlumočnice nejednoznačných emocí, snů a nočních můr Chanel) a Gabrielle Palasse-Labrunie, její praneteř nebo také možná vnučka. Obě tyto ženy ke mně byly ohromně laskavé a Gabrielle Labrunie mě dokonce pozvala k sobě domů na venkov v době, kdy jsem ke knize sbírala podklady.

Jejich vstřícnost možná souvisela s tím, jak zranitelně jsem během našich prvních rozhovorů působila, protože jsem se tehdy zrovna rozváděla se svým prvním manželem. V této bezútěšné etapě života jsem se vypravila do Aubazine, odlehklého kláštera a cisterciánského opatství v kopcovité oblasti departementu Corrèze, kde se ocitly sestry Chanelovy poté, co jim zemřela matka a otec je nadobro opustil. Bylo to uprostřed kruté zimy, a tak jsem z té cesty měla trochu obavy, ale chtěla jsem jet, protože to byla jedinečná příležitost navštívit Aubazine a pobýt v tamním klášteře.

Ještě teď si na tu cestu vzpomínám – odjezd z Londýna v slzách, protože mě sužovalo vědomí nevyhnutelného konce. Příjezd do Paříže zatěžkané

hutnými sněžnými mraky, přestup na další spoj do města Brive-la-Gaillarde, kde Chanel zemřela matka, a pak putování tam, kam se vypravil otec se třemi dcerami, po táhlých serpentinách až do Aubazine. Šedé zdi letitého opatství působily mnohem hrozivěji, než jsem si uměla představit, a jediná cesta dovnitř a ven vedla těžkými kovovými dveřmi. Matka představená mi tam dovolila zůstat, ale jen za podmínky, že budu dodržovat stejný denní řád jako zdejší jeptišky: ráno, v poledne, večer a před spaním modlitba, naprosté ticho s výjimkou stravování, úcta k jejich náboženským rituálům a spiritualitě.

Z dlouhých nocí v Aubazine si pamatuji především nehostinný chlad malého pokojíku, kde jsem ležela na úzké posteli a ztrápený Kristus na mě shlížel ze svého kříže na zdi. Podobně chladno bylo i v kapli, kde jsem klekávala s jeptiškami u společné modlitby. Kamenná podlaha byla stejně studená jako černá zemina v zahradě opatství, které dominovaly holé stromy a mrtvé či hynoucí květy. Kdykoliv jsem osaměla, střídavě jsem psala a plakala, ale nakonec mě to neznámé prostředí pohltilo natolik, že jsem od svého vlastního trápení přesunula pozornost jinam. V těch pár hodinách slunečního svitu mezi bohoslužbami jsem prozkoumávala opatství a málem jsem oněměla úžasem. Ne, neobrátila jsem se na víru, zato mi došlo, že notná dávka pozdější ikonografie Chanel – propletené dvojité C, které se objevovalo v její tvorbě, zdrženlivá záliba v estetice černé, bílé a béžové, hvězdy, které byly poznávacím znamením jejich šperků a dalších dekorativních prvků – našla inspiraci právě tady, v prastarém Aubazine. Cestou k někdejšímu pokoji Chanel jsem si v chodbě všimla kamínkové mozaiky pěticípých hvězd, kterou zde vytvořili cisterciáckí mniši, když Aubazine obývali ve středověku. Barevné vitráže v opatství jako by zase refleктоvaly (či předznamenávaly) logo Chanel. Jeptišky chodily v černých hábitech s bílými manžetami a kolárky – další připomínka asketické monochromatické palety Chanel – a jejich růžence se nápadně podobaly perlovým náhrdelníkům a krucifixům.

Když jsem z Aubazine odjížděla, žádnou zázračnou úlevu od bolesti z rozvodu jsem nepocítovala, zato vděčnost ano: na rozdíl od sirotků, kteří byli zavřeni za vysokými zdmi, jsem mohla do kláštera přijít a zase odejít dle libosti. Před návratem do Paříže jsem opět navštívila Gabrielle Labrunie, abych se o zážitky z Aubazine podělila. Tehdy mě vzala do jedné strohé ložnice v domě a ukázala mi šatní skříň plnou oděvů Chanel.

Většina z nich byla v odstínech Aubazine: bílé hedvábí a len, stejně jako barva zdí v klášteře, béžový tvíd připomínající pískovcové podlahy v opatství, černý šifon, temný jako stíny, jež obestíraly kapli. A navíc jemný závan něčeho, co jsem znala už z dětství – Chanel N°5 – vůně ženy...

Gabrielle Labrunie zemřela v roce 2014, ale když teď po letech píšu tato slova a z okna pracovny vidím, jak se slunce prodírá mlhou, s něhou vzpomínám na její tvář a laskavý hlas, soucit a pochopení, dotek vroucí ruky na mé. Byla mi ohromně nápomocná, když jsem hledala vodítko k její jmenovkyni. „Všichni spisovatelé se učí od mrtvých,“ prohlašuje Margaret Atwood ve své znamenité knize *Negotiating with the Dead* (Vyjednávání s mrtvými, 2002). „Mrtví ovládají minulosti, a tudíž i příběhy... takže pokud se chcete pustit do vyprávění, dříve či později vás setkání s nimi nemine.“

Co by mi teď asi Gabrielle Chanel řekla, kdyby se uvolila prolomit mlčení zesnulých? Potrestala by mě za mou troufalou snahu porozumět nekonečným záhadám její minulosti? Skoro jistě ano... Přesto s ní však i nadále vyjednávám a s každým dalším pokusem se učím něco nového, a to nejen o ní, ale i o sobě. Zamilovala bych se ještě, nebýt těchto vyjednávání? Možná, ale díky vlastní pověřivosti (vlastnosti, kterou s Chanel sdílím), věřím, že v tom možná nějakou roli sehrála. Když jsem totiž poznala svého současného muže, náš první rozhovor byl právě o Chanel. V důsledku tohoto náhodného setkání mě vzal do míst, kde Chanel pobývala, na skotskou vrchovinu a do její vily La Pausa na Riviéře. A vypátral také dopis mladé královny Alžběty II., v němž v roce 1955 děkuje jednomu dvořanovi za parfém Chanel darovaný k jejím 29. narozeninám. A když jsme se jednoho červnového dne ve Skotsku v doprovodu našich rodin a přátel brali, měla jsem na sobě hedvábné šaty barvy slonové kosti od Chanelu.

Moje Coco Chanel je přirozeně jen jednou z verzí její životní legendy, protože nikdo nemůže zcela pochopit životní zkušenost někoho jiného, ani ho zatavit do jantaru jako šídlatku. Namísto toho chci o Gabrielle Chanel přemýšlet jako o tajuplném hostu, jak mučivě blízko, a přece daleko vstupuje do kouřových zrcadel svého soukromého salonu. A dokonce i teď mi naznačuje, že k ní mám přistoupit blíž a vyslechnout si ještě jeden příběh, pokud tím kouzelným zrcadlem ovšem dokážu projít...

Chanel, kolem roku 1920.

MADemoiselle JE DOMA

Moje zákaznice ke mně chodí v naději, že překročí práh do magického světa. Pociťují vzrušení, které sice hraničí s nevkusem, ale pro ně je zdrojem potěšení: získávají výsadu stát se součástí naší legendární značky. Přináší jim to mnohem větší uspokojení než další nové šaty. Status legendy je stvrzením slávy.

Coco Chanel, 1935

Módní dům Chanel v čísle 31 na Rue Cambon je stejně tak svatyní jeho zesnulé zakladatelky, jako úspěšným chrámem módy jednadvacátého století a místem, kam se sjíždějí poutníci z celého světa. V zimou pobledlé Paříži se smráká, můžou za to černé mraky i jemné mrholení, stíny přílehlých budov ztěžka doléhají na úzkou silnici. Butikem v přízemí domu se line voňavý a teplý vzduch, kokon luxusu vyvedený v krémových tónech a doplněný o stříbrná zrcadla, kde se zákazníci sklánějí nad vitrínkami výrazně zbarvených rtěnek a vrhají se na stojany s tvídovými saky podšitými hedvábím. Očima těkají k filmové projekci poslední kolekce a srovnávají věci na obrazovce s tím, co vidí před sebou (a možná se už vidí v nové podobě, v oblečení od Chanelu). Video lze sledovat i v odraze zrcadel, modelky s porcelánově hladkými tvářemi krouží na bílo-zlatém

Chanel ve svém bytě na Rue Cambon 31, 1969, ilustrace Cecil Beaton.

kolotoči. Na místě dřevěných koní, kteří by klusali stále dokola, jsou tu slavné symboly Coco Chanel: perly, kamélie a propletené dvojité C. Zatímco se kolotoč točí na obrazovce, odrazy v zrcadlech se otáčejí s nimi a na okamžik je všechno v pohybu, nic není pevně dané.

Přirozeně se jedná o samotné srdce a ústředí mezinárodní značky, kde je proměnlivost zásadní podmínkou prodeje nových sezónních kousků. Nesmí však chybět povědomé prvky, náznak ikonografie, jež podtrhuje odkaz a trvalou hodnotu. Podnik takového formátu se neobejde bez určitých rozporů – je to hledání rovnováhy mezi proměnlivostí a neměnností – což ve světě módního byznysu vyznívalo už Coco Chanel: „Šaty nejsou divadelní hra ani pomalované plátno, není to umělecké dílo, nýbrž magický a prchavý výtvar. Móda musí umírat, a to rychle, aby se obchodům dařilo... Čím pomíjivější móda je, tím lépe. Nelze chránit něco, co už je mrtvé.“

Svůj módní dům si však Mademoiselle Chanel uchránila, a proto tady stojí dodnes. Vedle vstupu do butiků jsou další dveře, diskrétně strážené černě oděnou ochrankou a otevřené jen vybraným zákazníkům, kteří po vpuštění vystoupají po zrcadlovém schodišti do poklidného salonu v prvním patře, kde je čeká privátní zkouška oděvu. Na naleštěné podlaze není ani smítko prachu a dokonale hladké slonovinové zdi podtrhují obřadnost místa, kde kousky z nejnovější kolekce visí na stojanech zahalené bílými plachtami jako novicky. Schodiště odsud pokračuje útroby domu k místu na vrcholu schodů, odkud Chanel schovaná před zraky diváků dole sledovala své módní přehlídky.

Když se na schodišti na okamžik zastavíte, zažijete něco nevídaného. V zrcadlech spatříte odraz ze všech úhlů, a tak se nelze vyhnout pohledu na část vlastního těla, kousičky tváře a paží. Musíte se mít na pozoru, zatímco stoupáte do druhého patra, k nepopsaným dvojitým dveřím, které vedou do soukromého apartmá mademoiselle Chanel. Jakmile otevřete, napadne vás, že z domu nikdy neodešla. Tohle je totiž její svatyně, nablýskaná a nedotčená, a to už desítky let, od jejího úmrtí 10. ledna 1971.

Připomíná to mauzoleum (francouzské Ministerstvo kultury v roce 2013 označilo apartmá i točité schodiště za historické památky). Na mauzoleum je tu však až moc života, protože ve zdejších pokojích je plno nejen Chanel, ale také jejích osobních věcí. Za dveřmi se nachází předsíní obkládaná lakovanými paravány s výjevy tajemné orientální krajiny, kde

ženy v bílých kimonech létají na hřbetech bílých ptáků a muži jsou unášeni rybami a želvami. Jsou tam bledá pohoří, přízračné mraky a jezera, vodopády, chrámy a propasti, svět daleko za zdmi tohoto apartmá. Hluk města tlumí vysoké běžové koberce a pohled na něj halí lněné záclony.

Předstí se zdá být hermeticky uzavřená a cesta ven se skrývá za zrcadly, přesto nás dvě benátské sochy pobízí, ať jdeme dál, kolem dvojice sobů, kteří bedlivě střeží stříbrnou vázu se zlatými klasy pšenice. Postavy ukazují směrem k salonu, ale odraz jejich pomalovaných očí a rukou se násobí v řadě zrcadel, čímž obrací smysl pro směr vzhůru nohama a zkresluje perspektivu těchto zrcadlových zdí. Další dveře vedou z chodby do jídelny, kde Chanel bavila své hosty. Šest polstrovaných, sametově běžových židlí u stolu z ořechového dřeva, dva lvi na desce stolu, dvě zlatem a křišťály lemovaná zrcadla ve výklencích, strop klenutý jako v románském kostele. V menším obývacím najdeme další paravány s čínskými motivy a kamennou sošku Madony s Ježíškem, jehož oči jsou upnuté ke dveřím, zatímco ona je klopí k zemi. Avšak ložnici bychom zde hledali marně, protože Chanel nocovala naproti přes ulici, v nejvyšším patře hotelu Ritz s výhledem na střechy Rue Cambon. Zatímco její hotelový pokoj byl značně strohý – bílá bavlněná prostěradla, bílé zdi, prostý jako klášterní sirotčinec, ve kterém vyrůstala –, její byt zůstává stejně zdobný jako za jejího života. Zlatem zdobené zdi téměř nejsou vidět za regály knih, paravány a zrcadly, a jsou tak uchované na věčnost.

Zatímco točitě schodiště lze považovat za páteř módního domu Chanel, zdejší salonek – největší ze tří pokojů v apartmánu – představuje jeho skryté srdce. Není však zcela odříznut od vnějšího světa: najdeme tu francouzská okna s výhledem na školu na opačné straně Rue Cambon, kde se v přízemí děti dodnes učí, stejně jako když tu žila mademoiselle Chanel. Pohlédla na ně z toho okna někdy, anebo upínala zraky jen k pokladům tohoto pokoje? Dveře jsou zakryté dalšími čínskými paravány (Chanel nesnesla pohled na dveře, protože jí připomínaly ty, kteří už odešli, a zároveň ty, kteří ji teprve opustí). Při pohledu zblízka se člověk může až ztratit v té spoustě detailů v krajině lodí a mostů, v obrazech elegantních žen klečících u vody. Vzduchem tu létají hadi a draci nad jednorozci a slony, stromy jsou obsypané listím jemným jako bílá krajka, věčně tu kvetou kamélie.

Můžete tady trávit celé dny a stejně se vám nebude chtít pryč, tolik

Chanel se svými lakovanými paravány, 1937, foto Boris Lipnitzki.

bohatství se tu skrývá. Podél dvou zdí se táhnou knihovny s knihami vázanými v kůži: starožitná vydání Plútarcha, Platóna, Euripida, Homéra a svatého Augustina, Casanovovy paměti a Montaigneovy eseje, kompletní francouzská vydání Maupassanta a Molièra, Shelley a Shakespeare v angličtině a dva těžké svazky Bible svaté vydané v Londýně nakladatelstvím s příznačným názvem Virtue and Co. (Pakliže sáhnete po třetím svazku Shelleyho básní, rozevře se na značně ohmatané stránce s autorovým prozaickým úvodem k *Juliánovi a Maddalovi*: „O tom bláznovi vám toho moc neřeknu. Vypadá to, jak on sám tvrdí, že měl neštěstí v lásce. Když mu ještě rozum sloužil, byl to bezesporu velice kultivovaný a ohromně přátelský člověk. Jeho příběh, zde dopodrobna vylíčený, by mohl připomínat spoustu dalších takových: přerývané výkřiky jeho agónie budou snad dostatečným komentářem pro text každého srdce.“)

Před jednou z těchto knihami obsypaných stěn stojí psací stůl s rolovatelnými dvířky, na kterém leží krémový papír a několik obálek tak, jak je tam majitelka zanechala. Zlatě orámovaný obraz lva nad stolem poukazuje na její astrologické znamení a narozeniny 19. srpna. S datem narození, rokem 1883, už se tak často nechlubí a upravuje si jej dle potřeby. Stránku s tímto údajem si dokonce vyškubla z cestovního pasu. „Můj věk se mění v závislosti na tom, kde a s kým jsem,“ svěřila se americkému tisku, když jí bylo šestasedmdesát. „Stárnu, když se nudím, a vy mě teď příliš nudíte, takže do pěti minut zestárnu nejméně o tisíc let...“ Vedle lva stojí křišťálová váza s kaméliemi, na kožené desce stolu leží želvovinový vějíř s vyrytými hvězdami, motivem, jenž opakovaně promítala do svých šperků, a brýle. Když si je nasadíte, z pokoje se stanou zlato-červené šmouhy, tak je raději zase hned odložte, aby vás stěny nepohltily.

Zásuvky psacího stolu jsou odemčené. Dvě z nich zejí prázdnotou – většina toho odsud záhadně zmizela tu noc, kdy mademoiselle Chanel zemřela. Kradmé stíny se vytratily po zrcadlovém schodišti s taškami naditými jejím majetkem, nechyběla v nich ani řada vzácných skvostů (šňůry perel, rubínové a smaragdové náhrdelníky, diamantové prsteny a náramky nevyčísitelné ceny, z nichž se tají dech). Pravá zásuvka však něco z jejích osobních věcí stále obsahuje: sluneční brýle v měkkém koženém pouzdře, další vějíř, tentokrát mnohem propracovanější, papírový s křehkými dřevěnými ozdobami, a svazek fotografií. Na první z nich z roku 1937 Chanel pózuje v elegantním bílém sáčku a perlách před

lakovaným paravánem v předsíni. Nedívá se do objektivu, ale kamsi stranou, směrem k něčemu či někomu nepřítomnému, někam za paraván, daleko za ptáky i kamélie.

V zásuvce jsou ještě další fotografie: mladá Chanel obkročmo posazená na bílém koni, hlavu pozvednutou k fotoaparátu, avšak oči zastíněné širokou krempou klobouku. Vedle stojí muž, její milenec Boy Capel, a jemně jí svírá nohu v třmeni. Mají na sobě skoro totožný jezdecký úbor, čistě bílou košili a skvěle padnoucí rajtky Chanel ozvláštnila jen chlapec-kou kravatou. O dvacet let později, když už je Boy Capel dávno po smrti, Chanel balancuje na rameni svého kamaráda Serge Lifara, pohledného baletního tanečníka, jehož vlasy jsou stejně leskle temné jako její. Usměvavá Chanel v záři ranního slunce na Riviéře má na krku šňůry bílých perel, krásně se vyjímají na černém svetru a ladí s bílými kalhotami coby vzpomínka na život daleko od Rue Cambon, na vilu na jihu Francie s výhledem na moře. A pak je tu ještě fotografie Chanel a velkoknížete Dimitrije, bratrance ruského cara a jednoho z atentátníků na Rasputina. Je velice pohledný a Chanel, jejíž půvab hravě zastíní leckterou z jejich modelek, krátkovláška s opáleným tónem pleti, který nádherně kontrastuje s měňavými perlami a bílými saténovými šaty, mu láskyplně hledí do očí.

Většina fotografií však zachycuje Chanel samotnou: jak pózuje u krbu nebo na béžovém sametovém sofa v salonu, kde v pololeže listuje knihou a pozastavuje se nad záhadnou indickou ilustrací. Ze snímků osamocené ženy nelze vyčíst výraz tváře, elegantní rysy jejího obličeje působí lhostejně, obočí má lehce zdvižené a v ruce třímá cigaretu, z níž stoupá kouř jako znamení.

A tak se člověk vrátí k prozkoumávání pokoje, aby rozluštil šifru, hledá stopy, které by mohly pomoci vysvětlit majitelčinu enigmatickou tvář. Po obou stranách mramorového krbu jsou snopy uschlého obilí a další dva vyrobené z pozlaceného dřeva stojí na krbové římse, symboly prosperity a štěstí. Zlatý lev zvedá tlapu ke starořecké masce ženské tváře s očima stejně temnými, jako mívala Chanel. V samém středu římse se vyjímal Afroditino bezhlavé torzo z prvního století, jeho mramorové křivky se odrážejí v zrcadle a vypadá to, jako by Afrodita měla dvojče. Mohutné

Vykládací karty Lenormand, brýle a želvovinový vějíř
na psacím stole Chanel v jejím bytě.

Nahoře: Jedna z vykládacích karet Lenormand známá jako kosa s popiskem:
„Kosu vždycky vnímej / jako varování / před ní neutečeš / najde si tě.

Na protější straně: Pšeničný klas na obraze od Salvadora Dalího,
který věnoval Chanel a dodnes visí na zdi jejího bytu.

Chanel s knihou, kterou jí zřejmě daroval její milenec Boy Capel, 1938,
foto Jean Moral.

barokní zrcadlo nad krbem, lemované cherubíny a hrozny, sahá až k vysokému stropu. Paprsky světla se z něj lámou do dalšího zrcadla z tmavšího, kouřového skla, které visí nad sametovou pohovkou, o vybledlý pozlacený rám se opírá zlatý krucifix. Za dvojramenným křížem je obraz s namalovaným stéblem pšenice od Salvadora Dalího, jednoho z mnoha přátel a milenců Chanel z řad umělců.

Zdá se, že tu všechno má svůj význam, třeba prošívané polštáře na pohovce (diagonální prošívání jako na jejích slavných kabelkách), bezpočet lvů v místnosti, zvířecí dvojice. U krbu stojí jelen a srna takřka v životní velikosti, jejich kopýtka se boří do koberce, další droboučký pár z barevného kovu a s vázičkami růžových květín na hřebtech stojí vedle pohovky. Dva velbloudi na odkládacím stolku, dvě žáby (jedna skleněná a jedna bronzová), dvě hrdličky z perel v maličkaté kleci zdobené klenoty, dva porcelánoví koně, každý z jedné strany kouřového zrcadla, dva zlatí kozlíci v prázdném krbu. Člověk náhle zjišťuje, že je dvojmo všechno: řecká maska, která hledí na své dvojče z opačné strany pokoje, dvě egyptské sfingy, dvě korejské keramické misky na vrcholu knihovny, jedna s křišťálovým střepem. Dvoje hodiny; jedny na stole, které se zastavily ve 3.23 jedenáctého dne blíže neurčeného měsíce, a další zavěšené na zrcadlové zdi mezi dvěma okny, jejichž ručička se zastavila v 1.18. Okřídlený a pomstychtivý anděl smrti třímá kosu nad ciferníkem.

Pokoj přetéká objekty se symbolickým významem: katolická ikonka, Buddha s kyticí růží v ruce, další Buddha vedle podivného mytického tvora (něco mezi lvem, psem a člověkem, s výrazem truchlícího Kalibana). Křišťálový kříž, navigační přístroj pro mořeplavce, osamocená bronzová ruka z dílny Diega Giacomettiho, balíček vykládacích karet „lenormandek“ (číslo pět, šťastné číslo Chanel, s ilustrací zeleného stromu, jehož kořeny jsou vidět nad zemí, je navrchu). Překypuje to tady bohatstvím, ale také láskou: lakovaným paravánům, stejně jako teosofii a literatuře, Chanel propadla díky první a největší lásce svého života, Angličanovi Boy Capelovi. Dále jsou tu zlaté skřínky s vyraženou korunkou od vévody z Westminsteru, jenž ji po dobu jejich desetileté známosti zahrnoval skvosty. Mnoho dalšího po něm v bytě nezůstalo, snad jen s výjimkou románu od Alexandra Dumase, který si Chanel vypůjčila z vévodské knihovny. Prázdné skřínky stojí na nízkém stolku před pohovkou, z každé strany obklopené věšteckými koulemi: jednou z bílého křišťálu, chladnou

na dotek, další ze zlatě skvrnitě pryskyřice, nečekaně hřejivé v dlani. Při pohledu do skla není jasné vůbec nic. V obou věšteckých koulích se jen nepatrně odráží lustr, který visí ze stropu. Je to obdivuhodný výtvar – vyrobený dle návrhu Coco Chanel – zdobený desítkami krystalů, které se vyjímají na černé kovové konstrukci. Když na lustr pohlédnete pozorněji, rozpoznáte skrytá písmena a čísla: na vrcholu lustru jsou G jako Gabrielle, její křestní jméno, dále dvojité C pro Coco Chanel, jméno, jímž se proslavila, a několik pěttek. Tohle číslo jí vydělalo jmění a zároveň označuje parfém, který se dodnes prodává nejlépe ze všech značek na světě.

Ale teď zpátky k psacímu stolu, u něhož mademoiselle Chanel tvořila, a troufale zaujměme místo na židli polstrované běžovým sametem. Prsty přejedeme po stopách inkoustového pera, které zůstaly v rýhách, a po vzteklých škrábancích na koženém povrchu. Ručičky hodin už navždy stojí, v pokoji vládne ticho, závěsy se ani nepohnou. V zrcadlech se neodráží žádný pohyb, probleskující světlo z lustru zůstává lapené v čase. Při práci u stolu člověk nespatří žádný obraz v zrcadle, pouze oči namalovaného lva ve zlatém rámu a ruce soch mizejících pootevřenými dveřmi. Stejně se však jednomu naježí chlupy v zátylku, a kdyby bylo možné se honem rychle otočit, či odraz by se asi ukázal v těch zrcadlových zdech?

„Občas, když je v butiku zavřeno, cítíme její přítomnost,“ řekla průvodkyně bytem, když jsem tu byla poprvé, a neustále se nervózně ohlížela za zvukem vrzajících dveří a za šumem hlasů na schodišti, jako by ji někdo sledoval. „Když se setmí a rozsvítíme tady, můžete ji zahlédnout v zrcadle nebo zaslechnout její kroky v obývacím pokoji, velmi decentní a tiché, příliš rychlé na to, aby jim někdo stačil...“

Gabrielle Chanel na snímku z raných třicátých let, foto Curtis Moffat.

Patricie Kanel

GABRIELLE

„Ti, o nichž kolují legendy, jsou sami svými legendami,“ prohlásila Coco Chanel v rozhovoru se svým přítelem Paulem Morandem, jedním ze spisovatelů, kterým se marně pokoušela vylicit svůj životní příběh. „Lidský život je záhada,“ sdělila přítelkyni Claude Delayové na sklonku života, kdy její masku znal už celý svět a pro mnohé představovala nerozluštitelný mýtus. Tehdy mladičká Delay, dcera známého francouzského psychiatra, je dnes uznávanou psychoanalytičkou a erudovanou průvodkyní labyrintem tajemství a lží, které Chanel splétala ve snaze skrýt pravdu o své minulosti. Ale ona v životě neexistuje jediná pravda, zejména v případě návrhářky, která postavila kariéru na tom, že pozměnila sebepojetí žen. Možná proto Chanel sdílela tolik různých historek o sobě, jako by v každé z nich mohlo být něco nového z její minulosti.

„Nemám ráda rodinu,“ pronesla v jednom z mnoha nesouvislých rozhovorů s Delayovou v poslední dekádě života. „Rodíš se do ní, nikoliv z ní. Nic mě tak neděsí jako rodina.“ A tak kolem toho neustále kroužila a předělávala příběh svého mládí, přičemž přetvářela minulost tak, jak to dělávala s rukávy na saku – rozpárala je, přestříhla nitky a našila je zpět. „Dětství – o něm se člověk rozpovídá, jen když je zmožený únavou, protože to byla doba nadějí a snů. Své dětství si pamatuji do posledního puntíku.“

I kdyby si Chanel skutečně všechno pamatovala, pak z toho leccos tajila,

Otisk dlaně Chanel a její podpis, 1939.

překrucovala traumata, zahlazovala nedokonalosti. Dokonce i její rodný list je zavádějící – otcovo a potažmo její příjmení byly vinou úřednice chybně napsané jako Chasnel. Všechno však ututlat nemohla, ani datum svého narození: matka se za svobodna jmenovala Eugénie Jeanne Dévolles a z úředních záznamů vyplývá, že Gabrielle přišla na svět 19. srpna 1883 v chudobinci v Saumuru, obchodním městečku na řece Loire. Eugénii (jíž se říkalo též Jeanne) bylo 20, Henrimu-Albertovi (známému jako Albert) 28 a na Gabriellině rodném listu je uvedený jako *marchand*, kupec. Ještě nebyli svoji, ale už spolu měli jednu dceru, Julii, která se narodila necelý rok předtím, 9. září 1882.

„Narodila jsem se na cestě,“ odpověděla Chanel na dotaz amerického novináře, když se jí ptal na přesné místo narození. Ač se tím chtěla jen vyhnout pravdě – narodila se v hospici pro chudé spravovaném sesterským řádem Prozřetelnosti – její rodiče jakožto kočovní prodavači knoflíků, baretů, jehel a nití skutečně dost cestovali a jezdili od města k městu, stejně jako její prarodiče z otcovy strany. Gabriellin otec pocházel z rodiny podomního prodavače a rovněž se narodil v chudobinci (v Nîmes roku 1856). Také jeho jméno na rodném listu zkomolili, stálo na něm Henri-Albert Charnet. Chybu v úředních záznamech opravili až o dvacet let později, v roce 1878, kdy mělo být dle soudního rozkazu příjmení Charnet nahrazeno podobou Chanel, „což je ono skutečné jméno“.

„Otec byl pořád někde v tahu,“ líčila dalšímu z novinářů, Marcelu Haedrichovi (šéfredaktorovi časopisu *Marie Claire*, který s Chanel strávil dost času na to, aby se mohl považovat za jejího přítele. Jejich rozmluvy se pak staly námětem biografie, kterou napsal krátce po její smrti). „Ubohá maminka ho věčně hledala. Je to smutná a dost nudná historka – slyšela jsem ji snad stokrát.“

Takhle vždycky odbyla začátek svého příběhu a nikdy ho nevypověděla s naprostou přesností. Nikdy neuznala, že pravda nebyla zdaleka nudná, jen příliš znepokojivá na to, aby se o ni podělila. Když se Gabrielle narodila, byl její otec zrovna někde jinde, což se pak opakovalo každou chvíli. Byl věčně na útěku před rodinou a zmizel, už když Jeanne otěhotněla

Tržiště v městečku Saumur, Maine-et-Loire v 19. století.
Chanel se narodila v tamním chudobinci dne 19. srpna 1883
jako nemanželská dcera potulných prodejců.

poprvé. Když ho měsíc před narozením první dcery Julie konečně našli, odmítl si Jeanne vzít. A tak se obě dcery narodily jako nemanželské, rodiče se vzali až v listopadu 1884, když Gabrielle bylo patnáct měsíců. Krátce nato její matka opět otěhotněla a vypravila se do rodné vesničky Courpière v Auvergne, kde stále žili členové její rolnické rodiny. Příliš útěchy tam ovšem nenašla: Jeannini rodiče zemřeli dávno předtím, než poznala svého nestálého budoucího manžela, a třebaže se ji bratr pokoušel chránit, když otěhotněla, její nemanželské děti byly místním trnem v oku. V roce 1885 přišel na svět chlapeček Alphonse, v roce 1887 se narodila další dcerka, Antoinette, další syn, Lucien, následoval roku 1889 a poslední chlapeček, Augustin, zemřel ještě jako miminko v roce 1891.

K okolnostem svého narození se Chanel vyjadřovala jen vzácně, ale občas vzpomínala na cestu vlakem, kterou její matka podnikla těsně před porodem, když hledala věčně nezvěstného Alberta. „Ta tehdejší móda,“ poznamenala před Haedrichem jako by se nechumelilo, „sotva by někdo poznal, že je těhotná. Nějací lidé se jí ujali – byli moc laskaví: vzali ji k sobě domů a poslali pro doktora. Matka tam však nechtěla zůstat.

„Můžete jet zítřejším vlakem,“ řekli jí, aby ji uklidnili. „Zítřka svého manžela najdete.“ Doktor však záhy pochopil, že matka vůbec není nemocná. „Čeká dítě,“ prohlásil. V tu ránu se z milých lidí staly lité saně. Chtěli ji vyhodit. Doktor však trval na tom, aby se o ni postarali. A tak ji vzali do nemocnice, kde jsem se narodila. Jedna z tamních sester se stala mojí kmotřenkou.“

Tahle sestra se údajně jmenovala Gabrielle Bonheur, „takže mě pojmenovali Gabrielle Bonheur Chanel. Dlouho jsem o ničem z toho neměla ani potuchy. Neviděla jsem svůj křestní list. Během války jsem nechala poslat pro veškeré své dokumenty, protože člověk se obával nejhoršího...“ Jméno Bonheur na jejím rodném listu chybí, Gabrielle však nejspíš usoudila, že má nárok si je přivlastnit, a to včetně jeho významu, tedy štěstí.

V jiné verzi téhož příběhu, kterou si vyslechl její přítel André-Louis Dubois, hovořila Gabrielle opět o vlaku, protože její matka údajně začala родit ještě na železnici. „V jednom kuse mluvila o vlacích, a občas dokonce tvrdila, že se ve vlaku narodila,“ vzpomínal Dubois na Chanel v jednom novinovém rozhovoru krátce po její smrti. „Proč taková posedlost vlaky?“ Jedním z možných vysvětlení je, že její strýc pracoval u drah, ale vlaky u Chanel hrály mnohem podstatnější roli, jako by to byly spoje